

האחר הבלתי נסבל : הקושי להפוך לזוג/ וורן קולמן (2014)

- תרגום ועריכה לשונית- קרן שפירא
 הערות לתרגום - 1. לנחיותכם, השארתי את סימון הדפים 1..2..3/17 - תואם לגרסת PDF ששלחתי. כמו כן השארתי את מספור הדפים האורגנילי לפי גרסת ה-PEP.
 2. בחרתי לתרגם את המושגים המרכזים לאי-קשר ולאנטי קשר, כדי לייצר שפה אחידה ולא מבלבלת עם המושג התקשורת, אף על פי שלפעמים זה הרגיש מתאים יותר אך לתחושתי יוצר בלבול עם 'התקשרות' כמושג בעל משמעות פסיכואנליטית רחבה משל עצמו.
 3. בעריכה הלשונית, לקחתי את החופש להצמד למשמעות ולא דווקא למילים לטובת טקסט קוהרנטי בשפה העברית. רוב הסוגרים הם תוספות שלי.

1/17

הקדמה

בעבודתי הקלינית, הן עם יחידים והן עם זוגות, נעשיתי מודע יותר ויותר לסלידה פנימית כלפי אחרים ולשונה מאיתנו שהאחר מייצג. אני מאמין כי סלידה זו או סלידה כלפי אחרים קיימת במידה מסוימת בכל אחד מאיתנו הוא פחות או יותר מקביל עם האופן שאני חושב על נרקיסיזם. ליתר דיוק, זוהי סלידה מהיות בקשר, שקיימת במתח עם נטייה הפוכה, שהיא משיכה לאחרים. זו האחרונה מוכרת לנו במושג "חיפוש אובייקטים" - העקרון הבסיסי של תיאוריית יחסי אובייקט, כי הצורך שלנו באחרים הוא דחף אינסטינקטיבי בסיסי המתקיים מלידה. הרעיון של סלידה מהותית כלפי אחרים, דחף אנטי-התקשרותי, הוא אולי יותר שנוי במחלוקת, אך לא פחות מוכר בפועל.
 בחלקו הראשון של מאמר זה אנסה לתאר כמה מהקשיים הכרוכים ביחסים אינטימיים כלשהם עם "האחר", ולתאר את המאפיינים הבולטים של התייחסות נרקיסיסטית שבה מתבטאים קשיים אלה. בחלקו השני של המאמר, אני מביא מקרה קליני מורחב של זוג, אשר מדגים מאפיינים רבים של גישה נרקיסיסטית זו. אני מסכם עם כמה הרהורים על צורות שונות של נרקיסיזם ואת הקשר שלהם עם כמיהה לעולם מושלם.

2/ 17

שנאת האחר, אי-קשר ואנטי-קשר

יש הבדל חשוב בין אי-קשר לבין אנטי-קשר. אי-קשר מתייחס פשוט לצורך ב"מרחב" ובהתבודדות והיא היבט פנימי-מהותי של כל מערכת יחסים. התקשרות לאחרים היא נסבלת רק בגבולות מסוימים - מעבר לאלה אנו מדברים על "חדירה" ו"פלישה", ביטול האוטונומיה שלנו. אנחנו צריכים לא רק להיות קרובים לאחרים, אלא גם להיות נפרדים מהם, לא רק תלויים אלא גם עצמאיים. צרכים אלה, אשר בכל מערכת יחסים מוצלחת מקיימים איזון עם הצורך להיות בקשר, גוברים עד לצורך באי-קשר. ואכן, אחד הגורמים שעשויים לעורר את האנטי-קשר הוא הפלישות של אחרים - כלומר, כאשר אחרים פולשים עם האחרות שלהם, הצרכים שלהם ודרישותיהם לתוך המרחב הפרטי של העצמי. אז הצורך במרחב עלול להפוך להפניית גב כעוסה, לדחייה של הזולת, שהשונות שלו מקבלת ביטוי הנראה כמאיים על שלמות העצמי. באופן אירוני, ההפך גם נכון - חוסר היכולת להגיע אל האחר, הסירוב לכאורה של האחר להגיב בדרך שאנו דורשים, עשוי גם הוא לעורר אנטי-קשר, כדרך לאלץ אחד את השני להיות מה שרוצים שיהיו תחת השליטה של העצמי.
 זהו דפוס אינטראקטיבי מוכר מאוד בין זוגות: אחד משתוקק לקירבה והשני מרוחק, ככל שהוא מתקדם כך היא נסוגה ולהיפך - מעגל קסמים שיוצר קיטוב מסלים שבו אנטי קשר משתלט על הקשר, למרות כל ההופעות או המחאות שזה ההיפך.

אני רוצה להדגיש כי מתחים אלה טמונים בכל מערכות היחסים פשוט בגלל הצורך להתייחס ולהתאים את הקיום של אדם אחר ושונה מאיתנו. תנו לי לתת דוגמה פשוטה ושכיחה - בואו נקרא לזוג אדם ואנדריאה: אדם ואנדריאה יוצאים יחד זה כמה חודשים, והם מאוד מאוהבים. הם מחליטים שהגיע הזמן שהם יחיו יחד, ומאחר שאנדריאה כבר מחזיקה בדירה, הם מסכימים שאדם יעבור לגור איתה. הדבר הראשון שהוא עושה כאשר הוא עובר לדירה הוא להוסיף מדפי ספרים בסלון ולמזג את ספריו עם שלה

- 23 -

מיד, אנדריאה מרגישה פלישה, שאדם לא התייעץ איתה מספיק, המרחב שלה הופר והיא הולכת להעלים תחת השליטה של האיש הזה בלי אפשרות יציאה. בינתיים, אדם מרגיש נשלט ונתבע - הוא מרגיש שהוא חזר לחיות עם האמא שלא איפשרה לו לשים תמונות על הקיר של חדר השינה שלו למקרה שזה מקלקל את הטפט. כך שגם הוא מרגיש שלא יהיה לו מקום ביחסים האלה.
 כמובן, זה נושא קלאסי ופשוט של מאבק להתקיים כזוג. נאהבים צעירים אלה נדהמו לגלות כי בן הזוג החדש שלהם הוא למעשה אדם נפרד עם רעיונות משלו, רגשות משלו, חופש בחירה, אדם שונה מהם

שהיה צריך להתאים את עצמו. כאן זה היה ספרים, אבל זה יכול היה להיות כסף - חשבון בנק משותף, למשל - או אולי ויכוח עם איזו משפחה יבלו את חג המולד. לפני כן, בני הזוג הרגישו שהם חולקים מיינד אחד, פתאום הם מתמודדים עם העובדה שיש כאן עוד מישהו, כאן בתוך מה שקודם לכן הם ראו כעצמם. כלומר, הם מתחילים לגלות כי הם לא יכולים פשוט להרחיב את הגבולות של עצמם כדי להגן על היחסים, כי איכשהו הגבול החדש צריך להיווצר סביב מערכת יחסים שבה קיימים שני אנשים נפרדים.

כאן יש מעין בחירה - די דומה לבחירה שנוויל סימינגטון
3/17

קורא לה הבחירה של "נותן החיים" (סימינגטון 1993) או שהזוג מאמץ את הממשיות של ההבדלים ביניהם, כלומר, הם מתחילים בתהליך הגילוי של מי הוא האחר, או שהם מנסים להכחיש אותו, או על ידי התרחקות או בניסיון לכפות אחד על השני להתאים לתדמית הפנטזיה שלהם של בן הזוג המושלם. במקרה זה, כל אחד מהם מסרב להכיר בקיומו הנפרד של השני בתוך הקשר. זו כוונתי כשאני מתאר אנטי-קשר. אנטי-קשר הורס את יחסי הגומלין הקיצביים בין היחד והנפרדות על ידי סירוב נחרץ למושקעות במציאות של האחר. במקום זאת, יש פנייה מן האחרות לטובת יצירת עולם של אשליה נרקיסיסטית. כשם שהתקשרות כרוכה במקצב לסירוגין בין קירבה למרחק, כך אנטי-הקשר כרוך בקיטוב של קצב זה להאחזות תלותית קיצונית או הימנעות פובית. אלה שני הקצוות (Balint, 1968) שעבורם באלינט טבע את המונחים הלא-אלגנטיים במקצת אוקנופיליה ו-פילובטיזם אוקנופיליה מתייחס לצורך הנואש להיצמד לאחרים מתוך אימה של רווח בין אובייקטים, בעוד הפילובטיזם מתייחס לצורך למרחבים פתוחים ורחבים ולאימה מהאובייקטים הקיימים בהם. למעשה, בניגוד למופעים השונים, שני הקצוות האלה מאופיינים בשנאה בסיסית של אובייקטים ובקשר אליהם. מה שנראה כחיפוש בלתי נדלה של אובייקטים באקנופיל הוא למעשה דרישה בלתי פוסקת כי אובייקטים למלא את הצרכים של

- 24 -

הסובייקט על ידי מה שהסובייקט דורש שהם צריכים להיות. הגישה האוקנופילית כרוכה באי-סובלנות עמוקה למציאות הנפרדת של האובייקט כאדם עצמאי ונפרד שאינו בשליטתו של הסובייקט. כאשר האוקנופיל מבקש לשלוט באובייקטים, הפילובט מבקש להימנע מהם. בשני המקרים, לעומת זאת, יש העדפה לעולם פנימי של פנטזיה ואשליה וסירוב למעורבות עם העולם האמיתי של אנשים אמיתיים אחרים. בלינט רואה באוקנופיליה ובפילובטיזם נגזרות של מה שהוא מכנה השבר הבסיסי. מכאן, אני מבין את כוונתו שהיה כישלון בסיסי בהתקשרות המוקדמת אשר נחוזה כבלתי נסבל. לדעתי, מידה מסוימת של כישלון מסוג זה היא תכונה בלתי נמנעת אוניברסלית של המצב האנושי, בשל העובדה כי אין סביבה היכולה לספק מצב של שליטה מושלמת בכל, מכיוון, שלמעשה, האחרים אינם נמצאים תחת שליטתנו הכל יכולה, אלא קיימים באופן עצמאי ויש להם את החופש שלהם, הם מועדים לאכזב אותנו ולתסכל אותנו פשוט על ידי כך שהם שונים ממה שאנו מדמיינים אותם וממה שאנחנו רוצים שהם יהיו. אני לא יכול להפוך אותך למה שאני רוצה שתהיי (ה) ואני לא יכול לגרום לך לעשות מה שאני רוצה שתעשי (ה). לכן אם אני מקבל את המציאות של הקיום שלך זה בהכרח כרוך בקבלה של המגבלות שלי. רק בפנטזיה אני יכול להיות כל יכול ובלתי מוגבל.

אשליה, אכזבה ולמידה מניסיון

לדעתי, אכזבה היא מאפיין בלתי נמנע והכרחי של המצב האנושי הנובע מהטבע של הדמיון האנושי. מכיוון שקל יותר להאחז בהישגים המדומינים מאשר להשיגם במציאות, תמיד צריך להיות פער בין האידיאלי לממשי. נתקלתי בראיון עם העיתונאי ברנרד לוין, שבו נשאל אם הוא מאוכזב בחייו, כשלא הצליח להפוך לפוליטיקאי, למשל. "מאוכזב?" לגלג על לוין, "ברור שאני מאוכזב, אני מתוך 4/17

צריך לחשוב שבטהובן היה מאוכזב". גם עבור הגדולים מכולנו, ההישגים שלנו לעולם נחושים פחותים מן המטרות שלנו. זו גם התהילה וגם הטרגדיה שבדמיון האנושי. הרגע המהותי בפניה מעיקרון העונג - מה שאני רוצה להיות - לעבר עיקרון המציאות - מה שיש/מה שאני - הוא רגע ההכרה וההשלמה עם המציאות הבלתי-נמנעת של האכזבה. אנחנו יכולים להכיר באובדנו של עולם מושלם מפונטז, ובמקרה כזה מתחזק הקשר שלנו למציאות, או שאנחנו יכולים לסרב להכרה זו, ובמקרה כזה אנו נידונים לחיות בעולם של אידיאלים שלא ניתן לממשם, של הון מזעזע שיש להדוף ללא הרף

- 25 -

בשום מקום זה לא מופיע יותר מאשר בעולם של יחסים זוגיים אינטימיים. כמו שפארי בריאן שאל באי-נחת, (FERRY, 1975) "נישואים שנעשו בגן-עדן, האם הם יכולים לשרוד בחיים...?"

מניסיוני, אכזבה היא התכונה השכיחה ביותר - ואולי האוניברסלית - של כל אלה שנכחים בפסיכותרפיה של הנישואים. הזוגות היחידים שאינם מאוכזבים זה מזה הם אלה המתגוננים מפני אכזבה עד כדי כך שהם אינם מסוגלים לעשות שום מחויבות אמיתית מלכתחילה.

אלו זוגות שנראה כי מעולם לא הפכו לזוג בכל מובן אמיתי, אשר לעתים קרובות חשים שהם יחד כברירת מחדל ויש להם הסכם לא מודע לא לצפות הרבה, אם בכלל, זה מזה. לעתים קרובות, זוגות אלה חולקים השקעה חזקה מאוד להישאר שקועים ביקום הנרקסיסטי שלהם. יש הסכמה לא-מודעת משותפת, שלא לאתגר את הנרקסיזם של האחר על-ידי ניסיון כלשהו להתחברות אינטימית, שכן זה יהיה בהכרח להתעמת עם שנאת האינטימיות ומזה הם מנסים להמנע. כל קשיי הנישואין כרוכים בקונפליקט זה: בין המאבק להתייחסות אל האחר כפי שהוא לבין הניסיון להימנע ממאבק זה על ידי נסיגה לפנטזיה משותפת (הגנתית). זהו קנוניה הדדית, בלתי מודעת במידה רבה, שבה בני הזוג מנסים לשמור על הפנטזיות והאשליות שלהם על מה שציפו בתחילה מהשותף שלהם ומהיחסים ביניהם. קשיים רבים בחיי הנישואין מופיעים כאשר "סדקים" מופיעים בפנטזיה המשותפת, והאכזבות הבלתי נמנעות מתחילות להתגלות. אז זוגות מתלוננים אחד על השני, "אתה לא האיש / אישה שחשבתי שאתה" - כאילו הם האמינו כי השותף שלהם צריך להיות מי שהם חשבו שהוא. הציפייה הזאת חושפת את סלידתם למציאות של האחרות - את המציאות שהאחר בהכרח שונה מן הפנטזיות שלנו עליהם, דווקא משום שהם אחרים ולא חלק מעצמנו. מעצם ההגדרה, הרעיונות שלי על האחר הם חלק ממני, ורק אם אני יכול לאפשר את מה שתמיד קיים מעבר לגבולות של עצמי, אוכל לגלות אותך. למעשה, זוגות רבים נותנים עדות מספקת לסלידתם לגלות את האחר; במקום זאת, כל אחד מהם מחייב את האחר להתאים את עצמו לציפיותיו לבן הזוג האידיאלי שלו. כאן הבחירה המכריעה הניצבת בפני כולנו, לא רק ביחסים שלנו עם אחרים אינטימיים, אלא, באופן רחב יותר ביחסינו עם העולם, שבו אנו מוצאים את עצמנו, היא האם השקפתנו על העולם פתוחה לשינוי על ידי ניסיון חדש או שמא אנו מעדיפים לדחות ולהכחיש התנסות חדשה לטובת שמירה על (Bion, 1962) האשליות שלנו - או על ידי הימנעות מהתייחסות בכלל או על ידי ניסיון לדחוף את העולם ואנשים אחרים לתפיסתנו המוקדמת של מה שאנו חושבים שנוכח, רוצים שיהיה או חושבים שצריך להיות.

- 26 -

5/17

נרקסיזם ↔ נישואין

נראה לי שיש קונסנזוס הולך וגובר בחשיבה הפסיכואנליטית שההתנגדות הזאת למציאות של האחר מכריעה באשר לאותו מצב נפשי שאנו מכירים כנרקסיזם. בספרו האחרון (1999): "האורח הבלתי קרוא: מתעוררים מן הנרקסיזם לעבר הנישואין" טען ג'יימס פישר ברהיטות משכנעת, כי הלך הרוח הנרקסיסטי נמצא בניגוד ישיר למצב הנפשי המאפיין את הנישואין.

ב'נישואים', אני מתכוון להדגיש את התשוקה לאחר האינטימי ואת התלות בו. בנרקסיזם, לעומת זאת, אני לא מתכוון לעיסוק בעצמי, כמעין אהבה עצמית. במקום זאת, אני מתכוון להצביע על סוג של יחסי-אובייקט שיש בו חוסר סובלנות למציאות, לקיום העצמאי של האחר. הנרקסיזם במובן זה הוא בעצם כמיהה לאחר, אבל כמיהה לאחר שמקשיב ומגיב באופן מושלם, ומכאן שהוא אינו אחר.

פישר טוען ש(ציר) הנרקסיזם—נישואין מהווה מתח בסיסי בכל ההתקשרויות האנושיות. במובן זה, הכוונה בנישואין זה יותר מהפירוש המילולי של יחסים זוגיים, שלא לדבר על כל צורה חוקית של נישואין; לעומת זאת, הנישואין מתייחסים לקיומו של זוג מופנם, ה"קונוקציו", כפי שמכנה אותו יונג, שבו עובדת השניים היא בניגוד מוחלט לרצון לחסל את האחר לטובת מצב של אחדות לא מובחנת, שזה הנרקסיזם. כפי שציין פישר אין זה מצב ההזדהות או האחדות שבעייתי, אלא הנוקשות שאינה יכולה לאפשר מציאות של שונות, ולכן היא תוקפת ומערערת את המציאות במגוון דרכים. הנישואין, כפי שאני תופס אותם, הינם מצב של יחסי-אובייקט אשר יכול לשאת את המתחים של התנודה בין האחדות והנפרדות. הנרקסיזם אז יקבל או צורה של פנטזיה מיזוג של שני אנשים, או של פנטזיה בידוד מוחלט של הפרט, כתוצאה מתפיסת הנפרדות כנטישה (220.P).

שימו לב שפישר מתאר נרקסיזם כפנטזיה. משמעות הדבר היא כי מיזוג כמו גם בידוד הם אשליות. לדעתי, זוהי התכונה המהותית של הנרקסיזם - העדפת האשליות על המציאות והניסיון ההרסני לשמור בכל מחיר על האשליות כאילו היתה מציאות.

(מיתוס) נרקסיס: אשליות לעומת סקרנות

ההתקשות המאנית הזאת על אמיתות האשליות, על אף הראיות הסותרות, היא, לדעתי, האפיון ההכרחי של מיתוס הנרקסיס. לא איכות אהבתו או טיבה היא הבעיה - ואפילו לא העובדה כי מושא אהבתו הוא אשליות. הנקודה

- 27 -

המהותית היא שכאשר נרקיס מתמתח כדי לאמץ את הדימוי המשתקף של עצמו, הדימוי מתמוסס. בנקודה זו, נרקיס יכול היה להבין היטב שהדימוי במים הוא אשליה, או, לפחות, הוא היה יכול להיות סקרן לגבי מה שקורה, שבסופו של דבר יוביל לגילוי מהי השתקפות. אבל נרקיס מתעלם ודוחה את כל זה עד כדי כך שהוא מעדיף למות מאשר להכיר בראיות של חושיו. אני חושב שזה נותן מושג כלשהו על כוח הרסני מאוד של נרקיסים כפי שאנו נתקלים בו עם המטופלים שלנו ואת המרחק

6/17

אשר הם יילכו בסירובם להכיר במציאות שונה מהציפיות והרצונות שלהם. הכרה זו של המציאות אינה כרוכה בשום אופן בהנחות מהותיות על איזו "מציאות" אובייקטיבית מובנת מאליה, שאליה יש לאנליטיקאי גישה מועדפת. ואכן, הנחות כאלה עשויות להיות בדיוק סוג ההתקשות הנרקיסיסטית על גרסה מסוימת של מציאות שאני מנסה לתאר. ההשקפות הפוסט-מודרניות על "מציאות" מדגישות את הבניה והמשא ומתן, אבל כל בנייה משמעותית של המציאות יכולה להיות רק על בסיס מה שאנו מתקוממים בגבולות של עצמנו, המאתגרים את הציפיות והרצונות שלנו. במובן זה, המציאות היא רק חזקה מדי ורק אמיתית מדי, אך לעולם לא נוכל לדעת או להכיר אותה בשלמותה. אולי מוטב לדבר על "פיסת מציאות", על היצירה הספציפית הזאת - וכאן - שמולה אנו מתקוממים, ואשר יש בכוחנו לשנות את השקפת העולם שלנו, ואכן את עצמנו, כפי שנרקיס היה הופך אם הוא היה מוכן להכיר באשליה של השתקפותו. לעומת זאת, האדם הנרקיסיסטי מעדיף לסדר מחדש את העולם בדימוים משלו, ולא להסתכן בחוסר הוודאות ולאפשר לעצמם להיות מושפעים ולהשתנות בעודם מתעמתים עם השוני. מסיבה זו, הסקרנות היא היפוכה של הנרקיסים, שכן היא יציאה פעילה לעבר העולם ברוח של רצון לדעת. לעומת זאת, הנרקיסים מונע על ידי גישה של ודאות קיימת מראש ודחייה של כל מה שעדין לא ידוע. לאדם הנרקיסיסטי אין שום סקרנות. הוא גם נמנע מכל ניסיון להכיר את האחר, או שהוא מנסה להתאים אותו. כאן אנו יכולים להבחין בין סקרנות לבין חודרנות.

במקום שבו מבקשת הסקרנות לדעת, החודרניות מבקשת להחזיק בעלות, למזג את הבלתי ידוע של האחר בגבולות העצמי, וכך לבטל את החיכוך הכואב כנגד מציאות השוני. לחלופין, האדם הנרקיסיסטי יכול לטעון שהוא כבר מכיר את האחר, שכן מה שהוא רואה ומתייחס אל האחר הוא רק ההשתקפות של ההזדהויות השלכתיות שלו. כלומר, האדם הנרקיסיסטי מנסה להתאים את האחר לעצמו, לעשות את האחר כחלק של עצמו, כך שאין שום דבר להיות סקרן לגביו. אם הסקרנות היא הכמיהה לדעת את האחר, פונקציית K של (1962, ביון) ביון, אזי הנרקיסים נשלט על ידי היפוכו, K-

- 28 -

אמנם קל לדבר על "האדם הנרקיסיסטי", אבל בדרך כלל מדובר במדויק יותר על "גישה/יחס נרקיסיסטי", מאחר ואצל כלנו קיים מתח בין הרצון לדעת לבין הרצון לשמור על תפיסת עולמנו הקודמת, בין K ל K- . בלי ספק, לרוב האנשים שמגיעים לפסיכותרפיה יש לפחות איזו משאלה לדעת על עצמם, בעוד אפילו מטופל המגיע עם מוטיבציה גבוהה חווה התנגדות. יש, עם זאת, כמה מטופלים אשר המוטיבציה האמיתית שלהם בטיפול היא לקבל את אישור המטפל על השקפתם על עצמם, על אחרים ועל העולם בכלל. מטופלים כאלה עשויים להגיב בזעם או בהכחשה ריקה כאשר המטפל מאתגר את השקפתם בכל דרך שהיא, והמטפל עלול להיאבק בהתעקשותם החזקה על המציאות האשלייתית שלהם כדי לשמור על אמונתם ועל דרכם לראות את הדברים. לחלופין, ייתכן כי בשלב זה המטפל מבין את התכחשותו העמוקה של המטופל לכל השקפה משותפת על העולם, וכי המטופל אובד בתוך השקפה עצמית מוזרה על העולם, אשר נראית "משוגעת". במילים אחרות, מצב זה מאופיין בתחושה חזקה כי אחד מהם, המטפל או המטופל חייב להיות משוגע - הרשעה משותפת לעתים קרובות על ידי המטופל

7/17

אלא שהמטופל בדרך כלל בטוח יותר שהמטפל הוא המשוגע. על המטופלים הללו דיברתי בתחילת המאמר. הם ששכנעו אותי בהתנגדות העמוקה ביחס לאחרים. למדתי להכיר בכך שהדינמיקה של ההעברה וההעברה הנגדית, שבה מצאתי את עצמי במקרים כאלה, מוכרת לי מאוד מעבודתי עם זוגות. אין זה בלתי-רגיל שזוגות יציגו שני דיווחים בלתי תואמים לחלוטין על אותו אירוע, המעוררים אצל המטפל את ההעברה הנגדית שלפיה בן זוג אחד חייב להיות משוגע - רק איזה מהם?! כפי שציין פישר, במקרים כאלה, החיפוש אחר "האמת" הוא חלק מהפנטזיה הנרקיסיסטית שבה רק אמת אחת, מציאות אחת יכולה להתקיים. (פישר, 1999)

אכן, זוהי תכונה משותפת של זוגות אלה להתלונן כי יש רק מקום לאדם אחד במערכת היחסים. כל אחד מהם מרגיש את עצם קיומו מאיים על ידי המציאות המנוגדת של האחר. השונות מתחילה להרגיש כמו איום על הישרדותו של האדם שחייב לחסל את השני או שיחוסל על ידו. מאחר שאדם נמצא בשותפות עם האחר שמרגיש אותו הדבר, סכסוכים כאלה יכולים להתלקח במהירות ובעוצמה מפחידה, שבהם ניסיונותיו של אדם אחד להיאבק על הישרדותו הופכים להתקפה על הישרדותו של האחר, ומובילים להסלמה מהירה של

התקפות. זו לא בדיחה להיות במערכת יחסים שהיא "לא גדולה מספיק בשביל שנינו". כמו גם הטענות החובקות כל על מרחב, זוגות אלה בדרך כלל מדברים במונחים של נשדדים, מרומים, נקרעים, נמחקים, נרמסים, נבעטים בשיניים, נשלטים, מנוהלים, נפלשים, נכבשים.

- 29 -

הקבלות עם אזורי קונפילקט פוליטי כגון צפון אירלנד, הבלקן והמזרח התיכון ברורים.

מקרה קליני: ברנרד וביאטריס

עכשיו אני רוצה להביא מקרה קליני מורחב יותר של כמה מהנקודות שאני מעלה. הזוג הזה, שאכנה אותו ברנרד וביאטריס, הגיע לנקודה שבה, למרות ששניהם רצו נואשות שהנישואים שלהם יעבדו, נהיה בלתי נסבל להמשיך לחיות אחד עם השני.

הבעיה שהציגו בתחילה היתה מחלוקת חריפה וממושכת על הקריירה הקשה של ברנרד במוזיקת רוק. ביאטריס חשבה שהגיע הזמן לוותר על זה ולהתרכז בחיי המשפחה, ואילו ברנרד ראה בכך את עצם המהות של זהותו, והוא היה נרגז עד כדי כך שבאטריס לא יכלה לקבל את זה אצלו. בעוד שאורח חייו האמנותי של ברנרד היה אטרקטיבי בתחילה לביאטריס, המשיכה לזה חלפה ברגע שהיו להם ילדים. ברנרד היה לעתים קרובות מחוץ לבית עם הלהקה שלו, אבל משמעות חוסר ההצלחה שלהם היה מעט מיי כסף כדי לצדיק את זה. מנקודת המבט של ביאטריס, ברנרד היה בלתי-בוגר וחסר-אחריות. הגיע הזמן שהוא הבין שהוא לא הולך "לעשות את זה" ולשים את המשפחה במקום הראשון. זה הכעיס את ברנרד, שהתעקש שהוא אב אכפתי ובעל קשוב: אם ביאטריס תרצה שותף מקובל בן תשע עד חמש, היא תצטרך למצוא מישהו אחר. הוא התלונן כי היא מנסה לשלוט בחייו כפי שהיא שולטת בעצמה, מנסה לאלץ אותו להתאים ללוח זמנים נוקשה ואבסורדי שבו צריך לעשות דברים לפי רצונה. למעשה, הוא טען כי הוא ניסה בכל כוחו לעמוד בדרישותיה, אך היא ביטלה והרסה את כל מאמציו בדרישה שהכל יעשה בדיוק בדרכה ובזמן שלה.

8/17

ביאטריס לעגה לדעה הזאת, ונתנה דוגמאות תכופות של הזדמנויות שבהן ברנרד, רחוק מלהתאים את עצמו אליה, מתעלם מצרכיה במרדף אחר האינטרסים האנוכיים שלו. אחד האירועים הגרפיים ביותר היה כאשר ברנרד נענה להזמנה לבלות כמה ימים "להסתובב" עם מוזיקאים בניו אורלינס, אשר קרה במקביל עם לידתו של הילד השני שלהם. עם זאת, הרושם העיקרי שלי מהקשיים של בני הזוג לא בא ממה שאמרו, אלא איך הם אמרו את זה ומהאופן שבטאו קשר כלפי. ברנרד השאיר רושם בומבסטי ושתלטי קיצוני, מחזיק מעמד ללא הפסקה במשך חמש-עשרה או עשרים דקות בכל פעם, מתעלם לחלוטין מן הייאוש הזועף של ביאטריס היושבת לצדו. אף אחד מהם לא דיבר זה עם זה, אבל השתמש בי כדי לנהל ביניהם קרב כשכל אחד מנסה לשכנע אותי בתוקף דבריו. חשתי מופגז על ידם כל הזמן, כך שהיה קשה להשחיל מילה, אבל, כשהצלחתי, הם התעלמו מהפרשנויות שלי, משאירים אותי

- 30 -

בתחושה שלא היתה לאף אחד מהם יכולת רבה, אם בכלל, לחשוב על דברים. הפרשנות שלי בהתייעצות הראשונית היתה, שכל אחד מהם הרגיש חנוק ע"י השני באופן שגורם להם להרגיש שאוטונומיה משלהם מאוימת. זה היה כאילו עבור שניהם אינטימיות היתה שווה לכפייה מאולצת.

המונולוגים הארוכים, של ההצדקה העצמית, השאירו בי הרגשה שהם אינם יכולים לאפשר לי את המרחב בכדי להיות המטפל שלהם. זה שיקף את תלונתם שהאחר ניסה לשלוט בהם, לבטל אותם, ולא להשאיר להם מקום להיות הם עצמם. עם זאת, מצאתי עצמי לוקח בעקביות את הצד של ביאטריס בסכסוכים אלה שהותירו אותי עם בעיה טיפולית ניכרת בניסיונות שלי לשמור על ה'נישואין במרכז'. ברנרד הדהים אותי כילד אנוכי וחמדני המשליך עצמו בהתקף זעם בכל פעם שלא הצליח להשיג את מבוקשו. הרעיון שלו ל"פשרה" בסכסוכים השונים שלו היה למצוא פתרון במוחו שלו ואז לתקוף את באטריס על שלא הסכימה לכך. לעתים קרובות היא התלוננה שהוא לא משאיר לה מקום, טוען שהוא יודע מה יש לה בראש, מצפה שתסכים עם כל מה שהוא אומר, ולא לוקח על עצמו שום אחריות על שום דבר - כל זאת תוך שהוא מכריז בקול רם על ההפך. לא יכולתי אלא להסכים איתה כי זה היה במידה רבה גם הניסיון שלי מברנרד.

אולם בהדרגה, נוכחתי שההתנהגות שלו משקפת נרקיסיזם משותף ומערכת השלכתית, שכל אחד מהם ציפה שהאחר יפעל ע"פי דרכו, אבל ייחס את הדרישה הזאת לשני/ה. כלומר, הם ניסו לשלול את הקיום הנפרד של האחר בשתי דרכים - ראשית, על פי דרישתם, שהאחר יענה על צרכיו בדיוק כפי שהם נדרשים, ושנית, על ידי השלכה-להזדהות עם דרישה זו של האחר ולתקוף אותו על כך. כלומר, כל אחד מהם ראה את האחר כהשתקפות מושלכת של הדרישה שלהם כלפי אחר הקרוא לצרכיהם. זה ממחיש בבירור את הבסיס הנרקיסיסטי של מערכות השלכה הדידית זו: האחר מיוחס לא לאדם אמיתי ונפרד אלא כהשלכה של

חלק מהאני. לעתים קרובות זה משאיר רושם מוזר - אבל חושף - כי זוגות לא מדברים זה עם זה בכלל אלא עם ההיטל של הפנטזיות שלהם.

ההיבט המסוכן ביותר של הזוג הזה היה הדרישה המשותפת לשלמות. הם לא רק דרשו זאת מן הצד האחר, אלא בחשאי רבה יותר גם מעצמם. ברנרד באמת השתדל להיות האחר המושלם, שנראה היה שביאטריס דורשת ממנו להיות, אלא שהוא לא ניסה להיות מה שבאטריס רצתה - הוא ניסה להיות מה שחשב

מתוך 9/17

שהיא רצתה או שאמורה לרצות. כפי שזוג אחר ניסח זאת פעם, לא היה שום דבר רע בגינון שלו, רק שהוא טיפל בגן הלא נכון! כך שהוא לעולם לא יספק את ביאטריס מפני שהוא ניסה לספק את הדרישה שלו מעצמו לאחר מושלם.

- 31 -

ע"י כך שהוא השליך אותה עליה. נוכחתי שברנרד מגיב לקול פנימי מאשים ותובעני אשר זיהה באופן השלכתי עם ביאטריס. הוא לא יכל היה לראות את ביאטריס בכלל - כל מה שהצליח לראות היו תביעותיו המנופחות, הבלתי סבירות, של שניהם לעצמו ומעצמו. ככל שניסה - ובאופן בלתי נמנע נכשל - לפגוש את אותם הדרישות, כך ביאטריס האמיתית התנוונה בלתי נראית ובלתי נשמעת - בדיוק עצם-הענין של התלונות שלה. עדין, הוא יזהה אותה אם אותם תביעות פרפקציוניסטיות יומרניות, המקיפות אותה בזעם על שצריכה לרדוף אותו בדרך זו. כמובן, כיוון שלביאטריס היה שפע של פרפקציוניזם שרדף אותה, היה די חומר בתלונות אלה כדי להפוך את ההזדהות המושלכת סבירה ולכן היה קשה לחשפה.

תרומתה של ביאטריס למערכת הנישואין הזאת התבררה כאשר תיארה את תהליך התפכחותה לצד ברנרד. בתחילת הקשר, היא נלכדה בכריזמה של ברנרד כמעט עד כדי סגידה. היא עשתה הכל כדי לגרום לו אושר והתאימה עצמה לצרכיו ברצון, הסתובבה איתו, הלכה איתו למסיבות שלו, לשתות, ועשתה איתו סמים. נראה שהיא הציעה את עצמה ברצון כאובייקט הנרקסיסטי שלו, מתוך שהיא שואבת את זהותה ומפיקה את הערכתה העצמית על ידי היותה בדיוק מה שהוא רצה שהיא תהיה. זה היה כאילו שההסכמה הלא-מודעת המשותפת ביניהם היתה, שהיא צריכה להיות האם החביבה של הוד מלכותו התינוק. היא קיוותה להפיק סיפוק עקיף מלספק אותו, אבל חשוב מכך, למלא את הדרישה הפנימית שלה לשלמות על ידי כך שתהיה בדיוק מה שהוא רצה שהיא תהיה. היא שאפה לשחזר דימוי אידיאלי של עצמה ולהפיק סיפוק ואישור, לא מעצם אהבתה אותו, אלא מן הסיפוק הנרקסיסטי של היות מושלמת- כלומר ממילוי דרישותיה הפנימיות. אח"כ היא זעמה עליו על שלא היה מרוצה, משום שבכך הוא לא אישר את הדימוי של המושלמות שלה. בדרך זו, היא דרשה ממנו להתאים עצמו אל הפנטזיות שלה, בדיוק כפי שהוא נדרש ממנה שתתאים עצמה עם הפנטזיות שלו. עם זאת, היה גם ברור מדוע היא זו שקיבלה את "הטיפול הלא הוגן" מאחר וההסכם הלא-מודע דחף אותו להיות זה שצרכיו נענים. כמובן, כל התהליך הזה החרף עוד יותר עם בואם של הילדים. לביאטריס היו תינוקות משלה לטפל בהם, והיא היתה זקוקה לו שיטפל בה. ביאטריס היתה נעשית תובענית יותר ויותר ומתנגדת, וברנרד זעם בכל פעם שהשלמות הכל-יכולה שלו העלתה סימן שאלה. לא הופתעתי לשמוע שהקשיים האלה מתבטאים גם ביחסי המין שלהם, שכן העדר מפגש ממשי ביניהם היה כל כך ברור בחדר. ככל הנראה ברנרד תמיד לחץ על ביאטריס להצטרף אליו בפעילויות שונות, כמו להתלבש בתחתונים סקסיות או לקיים יחסי מין במקומות ציבוריים למחצה. ביאטריס אמנם הודתה בכך שהיא נהנתה לפעמים, היא נשארה באי-חשק. ברנרד ראה זאת

- 32 -

כחוסר רצונה להיות אינטימית איתו באמת- הוא עמד על כך שאלה דרכים להשיג את האינטימיות הגדולה ביותר ביניהם. בכך הוא גילה עיוות רציני בתפיסת האינטימיות שלו. כוונתו האמיתית היתה שבאותם זמנים הוא יכול היה להרגיש שביאטריס היא חלק מעצמו, כיוון שהפכה להיות חפץ (אובייקט) בפנטזיה שלו.

10/17

המיניות שלו היתה מורכבת מכמה וכמה וריאציות של ריגוש באוננות, שבאטריס היתה אמורה להיות שותפתו, ללא קשר לצרכיה או לרצונה. ברנרד פשוט הניח שהמשאלות שלה צריכות לעלות בקנה אחד עם שלו. מצדה, חשפה ביאטריס צרות עין בנסיגותיה לרצות אותו, כי כך היא יכלה להרגיש שהיא זו ששולטת בסתר בריגוש שלו. באופן מתוחכם היא שלטה בו מעמדה של חוסר אונים נתפס. האוננות המינית של ברנרד פעלה ככיסוי, אליבי, עבור קשייה לאפשר באמת לאדם אחר לספק אותה מאחר שזה מאיים על המשאלה הנרקסיסטית שלה לעשות הכול בעצמה. לפיכך, ביאטריס תגיב בתדירות לכשלים של ברנרד לספק אותה מינית או באופן אחר- על ידי התרחקות ממנו, תוך שהיא מביעה את מורת רוחה בהערות עוקצניות אכזריות, משמיצות וסרקסטיות. זו היתה דרך בטוחה לגרום לברנרד לזעום בחסר אונים על התסכול של כל מאמציו לספק אותה. כאשר זה קרה בפגישות, זה גם שימש כדי לצמצם כל אפשרות של

מפגש פורה, בין שניהם או איתי. בדרך זו למדתי על שנאתה של ביאטריס להשען על אחר ועל שאיפתה הלא-מודעת לתקוף כל אפשרות לעשות זאת.

התקפות לא-מודעות אלה על המציאות הנפרדת שלהם ועל צרכיהם השונים היו מושרשות בעמדותיהן האמביוולנטיות מאוד לאכזבות שנחלו ביחס לתקוות הילדות שלהם. ביאטריס הרגישה שתמיד היתה צריכה להיות "הילדה הטובה" (ומכאן המשיכה למוסיקת הרוק "ילד רע"), אבל לעולם לא יכלה לספק את הוריה. ברנרד היה מעין "ילד חסר אם", וברור שהוא חיפש את האם המושלמת שמעולם לא היתה לו, שאותה המציא כמעט לגמרי מתוך דמיונו. עם זאת, תקוות מסוג זה הן אופייניות למדי לרובנו, אם לא כולנו, כשאנו נכנסים ליחסים זוגיים. כפי שצינתי קודם, לעתים קרובות הם מייצגים כמיהה לסוג של שלמות כל-יכולה, אשר בהכרח מאכזבת. העבודה האמיתית של מערכת יחסים כרוכה באבל על אובדנם, שמתוכו יכולה להיוולד מציאות חדשה. בזוגות כמו ביאטריס וברנרד, התקווה לשלמות קיבלה איכות של דרישה. זה גרם לי לחשוב אחרת במקצת על הצעתה של אניד בלינט שאפשר תמיד להבין את התנהגותם ההרסנית לכאורה (Balint, 1993) של זוגות כדרך של "לעולם לא לוותר על הניסיון לתקן את מה שנחוה כעוולה בעבר".

במקום לראות בכך היבט התפתחותי פוטנציאלי של הנישואין, הגעתי להכרה שהוא עשוי להיות מונע על ידי התקווה הכל-יכולה למנוע את הכאב של המצב המקורי באמצעות פנטזיה אידיאלית אשר

- 33 -

שוללת אותו. זוגות כגון ברנרד וביאטריס מנסים כל אחד להעיר את דמותו של האחר בדימוי של הפנטזיות שלהם - פנטזיות שמטרתן להיפטר מהיבטים הכואבים של המציאות על ידי בניית פנטזיה פרפקציוניסטית אידיאלית, אשר האחר נדרש להתאים אליה.

זה יוצר מגוון של דרכים שבהן האחר (האחד) עשוי להיות בלתי נסבל. והאחר (השני) מורגש כבלתי נסבל, ראשית, מפני שהם אינם תואמים את הפנטזיה המתוכננת של מה שהם אמורים להיות כדי למלא את הפערים באני. שנית, השותף מגיע לגלם את "האחר" הבלתי נסבל באני, היבט הצל המוכחש, המושלך אל האחר החיצוני. שלישית, השותף מכניס את צרכיהם ואת השונות ביניהם לתוך הפנטזיה של מה שהיחסים אמורים להיות.

11/17

מקור ההרגשה, שלעתים קרובות בוטא על ידי ברנרד וביאטריס, שיש מקום רק לאחד במערכת היחסים הוא בסופו של דבר המשאלה כי צריך להיות רק אחד במערכת יחסים. זה היה אירוני, אם כי לא פרדוקסלי, שרוב הסכסוכים הנוראים בין ברנרד לבין ביאטריס התעוררו מחוסר הסובלנות שלהם לקונפליקטים. זה היה כאילו שהציפייה שלהם היתה שהכל צריך לזרום בצורה חלקה, כי הם היו אמורים להיות מכווננים לחלוטין אחד אל השני, כך שאין מקום לעימותים. הגרסה של ברנרד היתה פנטזית "חיה ולתת לחיות", המאפשר לכל אחד מהם לעשות מה שהוא רוצה, כאילו זה יאפשר להם לחיות בהרמוניה מושלמת. הראיתי לו פגם בטעונו הזו מאחר והוא מבוסס על ההנחה ששניהם ירצו לעשות את אותם הדברים באותו הזמן, ורק כך לא יהיה שום סכסוך. זו היתה פנטזיה שבה נמחק כאב האחרות - בדומה למה שברנרד ניסה לעשות ביחסים המיניים שלהם. ביאטריס, מצידה, גם לא יכלה לסבול קונפליקטים, מפני שזה מעיד שהיא לא מושלמת. מסיבה זו, הקונפליקטים ביניהם היו מסתיימים לעתים קרובות כשביאטריס חשה התקף פתאומי של תיעוב עצמי. במובן מסוים, איש מהם לא הצליח לסבול את ביאטריס שונה מהפנטזיה המשותפת שלהם על מה שהיא אמורה להיות. אבל מאחר והפנטזיה הזאת היתה באמת של מישהו שהיה לגמרי בלתי-תלוי, זה חשף שנאה משותפת לתלות באחר נפרד. זו היתה אחת הדרכים שבהן הטיפול הצליח לעזור להם. לקראת סוף הטיפול, היו כמה אינדיקציות ליכולת גוברת לשאת הבדלים, שנבעה מתוך המודעות הגוברת שלהם בחוסר יכולתם לשאת זאת. היחסים המיניים השתפרו כאשר ברנרד גילה שהוא היה מסוגל להנות יותר בבית עם המשפחה. ביאטריס הצליחה לבסס מעט הבנה שברנרד לא היה הרחבה של עצמה וזה איפשר לה לקבל שהשעות הארוכות שברנרד בילה עם מוזיקאים אחרים לא היה התקפה אישית עליה אלא ביטוי לחייו ולצרכיו. באופן דומה, ברנרד היה מסוגל לשנות את התעקשותו העזה על היותו "בחור טוב". -

—34—

שפירושו היה שכאשר כל אחד מכישלונותיו הצביע עליו, הוא הגיב כאילו היה זה איום על קיומו. למרות שהיה מעט מאוד עבודה ישירה על ההעברה של בני הזוג אלי, היו שינויים חשובים באופן שבו הם התייחסו אלי, כמו גם אחד את השני. הם היו מסוגלים לקבל פרשנויות אשר אתגרו את התפיסות שלהם על עצמם ועל היחסים, כי, כמו שביאטריס אמרה, "היו פעמים שהרגשתי מאד נשמעת על ידך, ואתה אמרת דברים לברנרד שאהבתי שנאמרו. לפעמים הרגשתי שאתה בצד שלי ובפעמים אחרות הרגשתי שאתה נגדי, ואני יודעת שברנרד הרגיש אותו הדבר. שנינו אהבנו אותך ושנאנו אותך." ברנרד הסכים, "הנוכחות שלך היתה רבת ערך, שאם לא כן, זה מקרה של "המילה שלי נגד שלך". הצעתי שסיפקתי להם שלישי שבלבל את החשיבה ב"שחור/לבן", "טוב/רע" בכך ששלישי מבטל את הקוטביות. הם לא צמצמו אותי כפונקציה של עצמם, אבל הם היו חייבים לראות בי השומר על הזוג, מייצג כל אחד מהם, ולכן מייצג את

הקיום הלא ניתן לצמצום של אחרים. למעשה, זו היתה עמדה שקשה ביותר לשמור עליה, ואני כל הזמן מצאתי את עצמי נאבק כדי להמנע "לקחת צד". הרגשתי צורך גדול להיות חלק מזוג בעצמי ולפעמים הרגשתי שאני מנסה לפקח על עצמי באותו זמן כמו להיות המטפל שלהם. במילים

12/17

אחרות זה היה קריטי לטיפול שאני אוכל לשמר בתוכי קונקציו פנימי שלא ניתן להריסה על ידי התקפותיהם על קיומו של זוג, היות שניים.

למרות המאמצים האלה והשינויים שבני הזוג הצליחו לעשות, נותר דפוס ביחסים שלהם, שבו היא מצופה לענות על צרכיו. זה יכול להיות קשור לפנטזיה לא מודעת משותפת ("מודל עבודה פנימי" משותף) של מערכת יחסים בין ילד נזקק תלתי לבין הורה המבטל את הלגיטימיות של צרכיו של הילד על ידי החלפתם בשלו. הרעיון של ויניקוט על האם המחליפה את מחוות התינוק עם שלה. (קולמן 1995, ויניקוט 1960) כלומר, אף אחד מהם לא הרגיש את הזכות להיות נפרד על ידי האחר. אבל תגובתם הכפולה לכך התפצלה ביניהם באופן מקוטב. מלכתחילה, ברנרד הביע את תחושת הזכאות הזועמת שהוא לא צריך להתפשר בשום צורה שהיא, ואילו ביאטריס הרגישה שהיא צריכה להתאים את עצמה לאחר, ולהיות מה שהאחר רצה שתהיה. מאחר שהפכים אלה הפכו החומר להשלכות הדדיות, היה קשה מאוד לאתר את מקורם; שני ההיבטים היו איפיון משמעותי בעולמות הפנימיים של כל אחד מהם. אף על פי כן, היחסים העיקריים ביניהם היו היחסים שבהם ניסתה ביאטריס להתאים את עצמה לברנרד, להיכנס לתוכו ולהיות הפנטזיה שלו, ואילו ברנרד ניסה למזג את ביאטריס. וכך, כשהוא התלונן על היותו נחנק ומכונס, היא חשה נבלעת, מובנת מאליה ובלתי ניראת.

- 35 -

דין

נרקסיזם מוחצן ומופנם

אלה הן דוגמאות למה שקרא רוזנפלד יחסי אובייקט הומניפוטנטיים נרקסיסטיים בהם יש פנטזיה של זיקה מתמזגת עם האובייקט, כך שהסובייקט מרגיש את עצמו חי בתוך האובייקט או שהאובייקט שוכן בתוכו. (רוזנפלד, 1987)

למרות שבמובנים רבים מצבים אלה ניתנים להחלפה, לעתים מצאתי לנכון להבחין בין סוג של נרקסיזם "מוחצן", שבו גבולות העצמי חשים מתפשטים על פני העולם כולו, כך שאחרים מתייחסים אליהם כאל חלקים של העצמי, ו"מופנם", נרקסיזם שבו יש ניסיון לזנוח את העולם החיצוני לטובת יצירת עולם פנימי שממנו אחרים מוצאים החוצה לחלוטין. כך, בנרקסיזם מופרז, האני מרגיש כאילו הוא בתוך האובייקט (יותר כמו להיות בתוך הגוף של משהו), בעוד שבנרקסיזם מופנם, האובייקט מרגיש כאילו הוא שוכן בתוך מרחב פרטי בתוך העצמי. בשני המקרים, עם זאת, האובייקט נחוה תחת שליטה כל יכולה של העצמי. בזוג זה היה ברנרד בראש ובראשונה האדם המוחצן בעוד ביאטריס, בייחוד בהתרחקותה ובמצב "עושה הכל בעצמי", היתה הטיפוס המופנם יותר. ניסיונו המוחצן של ברנרד ליישב את אשתו ולהכריח אותה להתאים את עצמה לדימוי שלו היה בולט ביותר ביחסי המין שלהם, שבהם נראה שהוא מתכוון "לטרף" אותה לגמרי ולא היה מסוגל להבדיל בין אדם אמיתי לבין חפץ לשימוש בפנטזיה האוננות שלו. בעוד שביאטריס יכלה לפעול כך גם כן, וכשהיא עושה את כל הסיפורים לחיי הבית במוחה שלה ופשוט מצפה שברנרד ישתלב בהם, היא נוטה יותר לקחת את המסלול המופנם של נסיגה אל מרחב עצמי סגור שבו אף אחד אחר לא יכול להפריע. לנרקסיסטים מופנמים לעיתים קרובות יש חיי פנטזיה פעילים הנשמרים חבוים וסודיים, וזה יכול להיות מאוד קשה להגיע אל אותה הפנטזיה בהקשר של טיפול זוגי. החוויה עבור

13/17

השותף היא של "אין כניסה", תחושה כי השני נסוג ולא ניתן להגיע אליו. במצב זה, ברנרד יהיה, במונחים של יונג, ה"כלוא", זה שמנסה לכפות את דרכו אל המרחב של האחר, בעוד ביאטריס היא ה"מכולה", זו ש"מרגלת מהחלון", אם כי במקרה זה נראה שהנוף מוגבל לנסיגה נפשית קשה להשגה. התפקידים האלה יכולים גם להתחלף בזוג, כמו בזמנים שבהם ביאטריס היתה מרגישה נואשת לשמוע את ברנרד בזמן שהוא נסוג לעולם פרטי של מוסיקה וסמים.

געגועים לעולם מושלם

בשני המצבים האלה יש כמיהה עמוקה לעולם מושלם, שבלעדיו חיים ללא משמעות או תכלית. מכאן

- 36 -

ההתנגדות הקיצונית לוותר על הדימוי של שלמות ועל תחושה חזקה של להיות נרדף על ידי האחר אשר נראה כמי שמפריע למימושה. לפיכך, חוסר הסובלנות אל האחר קשור הדוק לכמיהה לשלמות.

כמיהה זו וחוסר הסובלנות שהם מגדלים אינם מוגבלים ליחסי זוג אינטימיים, אלא אף בולטים יותר בזירה הקולקטיבית של מערכות אמונה דתיות ופוליטיות. ואכן, ייתכן כי אובדן האמונה הקולקטיבית הגביר את עוצמת הדרישות הללו ברמה האישית. לחלופין, ייתכן פשוט כי הדרך שהם באים לידי ביטוי והלגיטימיות לגביהם השתנתה.

זה בהחלט ברור כי הכמיהה לעולם טוב יותר שבו כל החטאים והצער של העולם הזה יהפוך לטוב הוא מאפיין בולט של כל המונותיאזם. במיטבם, אמונות כאלה משמשות מיכל מועיל: למאמינים יש תמונה של שלמות שאליה הם יכולים לשאוף מבלי לצפות כי עליהם להיות מסוגלים להפוך את העולם האנושי תואם את האידיאל. יתר על כן, התוואי להשגת שאיפות שכאלה אינו טמון בהפיכתו של האחר תואם לציפיותיהם, ולא בנסיגה לעולם הפנימי של הפנטזיה הבודדת, אלא באמצעות פעולה מוסרית בעולם - הניסיון להיות אדם טוב יותר. אך לעתים קרובות נראה כי אמונות כאלה מתגלגלות אל תוך חוסר סובלנות של אחרים בעלי השקפות שונות, הנראות בבירור בפונדמנטליזם הגובר בכל המונותיאזם, כמו גם בטוטליטריות הפוליטית של המאה העשרים. אמונות אלה מאופיינות בהתעקשות חסרת סבלנות שהעולם צריך להיות, עכשיו, תואם לכל מה שמאמין רואה כמצב/כמדינה האידיאלית. התוצאה של התמזגות מצבים נפשיים מדומים עם המציאות החומרית, היא ההתעקשות כי העולם החומרי תואם לכל מה שאפשרי בדמיון. (ארמסטרונג, 2000)

ניתן לטעון, אם כן, שהפונדמנטליזם הוא מאפיין של התמוטטות הדמיון הדתי שהוליד גם את תרבות הנרקסיזם. אם כי במובנים מסוימים יש תגובה אלימה נגד האידיאלים המערביים של "דור האני", אפשר גם להראות שיש לה שורש משותף: חוסר יכולת להבחין בין עולם החומר לבין עולם הדמיון. כאשר המציאות הדמיונית נתפסת כמציאות חומרית, "האחר" הוא מתנגד בלתי נסבל לשאיפות אשר, למען האמת, יכולות להתממש רק בעולם הדמיוני של הדמיון הסמלי (קולמן, 2006).

במצב נפשי זה, הקשר הראשוני הוא לאידיאל המושלם ולא לאחרים. אכן, האחר האמיתי עשוי להיתקל כמכשול מסיח בפני הגשמת האידיאל. בנסיבות אלה, מה שקשור ליחסים, 14/17

מתברר לכן כאנטי-קשר - שנאתו של האחר המתנגד למימוש התוכנית המושלמת. זה מוכח, כי מצבי נפש אלה הם מצבים מקודמים, מתוחזקים ומגינים בכוח עצום ואינטנסיביות. עבור חלק זה נראה כמו - 37 -

עדות לקיומה של איזה דחף הרסני. עם זאת, למדתי לחשוב על אנטי-קשר במונחים הגנתיים, על אף אפשרות למופעים קיצוניים של רצחניות ואובדניות. עבור אדם עם ניסיון "טוב דיו", ויתור על פנטזיה של שלמות עשוי להיות הפסד כואב, אפילו אכזבה מרה. אבל אלה שאין להם מספיק חוויות טובות דיין לחזור עליהן, עלולים להאחז בפנטזיה הפרפקציוניסטית כמוצא אחרון נגד האיום של התפוררות נפשית. במקרה שתיארתי, בני הזוג היו מסוגלים לעשות קצת התאמה למציאות של האחר, למרות שהם לא השלימו במלוא את האבל על האובייקט האידיאלי, המאפיין את העמדה הדיכאונית. במצבים קיצוניים יותר, האובדן והאבל עשויים להיתפס כדבר מתועב, עד כי המוות נראה כאופציה מועדפת. זה, כפי שראינו, היה גורלו של נרקיס עצמו. אולי זה היה גם גורלם של אלה שהטיסו את המטוסים אל מרכז הסחר העולמי ב-11 לספטמבר 2001, מחקו את עצמם ואת האחר השנוא במכה אחת, הכל בשם האידיאל הפארפקציוניסטי. אני מזכיר את זה בגלל צירוף מקרים מוזר: באותו היום הייתי אמור להציג את המאמר הזה בפני קבוצת קריאה של פסיכותרפיסטים ותוך הנסיעה לשם שמעתי לראשונה את החדשות על ההתקפה האולטימטיבית על האחר הבלתי נסבל.

אחרית דבר

לא בכדי, מאמר זה צריך להתפרסם מחדש במהדורה של פסיכואנליזה זוגית ומשפחתית המוקדשת לעבודה בהשראתו של ג'ימס פיישר. זאת מאחר והמאמר נכתב בהשראת ההמשגה הפשוטה אך העוצמתית של פיישר בהקבלה בין נרקסיזם ונישואין. כל אחד ממושגים אלו מציע מצב תודעתי, גישה לגבי קשר אינטימי עם אחרים שזה קרוב למדי להבחנה שאני עשיתי כאן בין קשר לאנטי-קשר. אפילו כותרת המאמר מחזיקה בעבודתו המקורית של פיישר למרות שלא הייתי מודע לזה עד שלאחרונה דפדפתי ב"האורח שאינו מוזמן" ומצאתי את ההערה הזאת על נישואיהם של לאונטס והרמיוני באגדת חורף: האגדה השייקספירית הינה סיפור אירוני של הדדיות הנרקסיזם, לא רק שהדמות שקועה בעולם שבו המציאות של האחר היא בלתי נסבלת, אבל האחר אשר לו הנקמה פשוט משקף את זה יכול לשמש באותה מידה פרשנות על נישואיהם של ביאטריס וברנרד. (Fisher, 1999, p.33) ההתכחשות הנרקסיסטית הזאת לאחר אמיתי.

אני גם מודה לפישר על גישתו שלהכיר את האחר הינו סוג של הקשרות רגשית. בעוד שהרעיון הזה שייך בברור ובערכה לביון, אני אחד מאלה שמצאו את ביון הרבה יותר קל להבנה באמצעות חשיבה של אחרים, אודותיו, ופישר היה מוכשר במיוחד בשימוש ביון כגורם מרכזי בסיומתה היצירתית שלו. ההיבט הרגשי של הידיעה מוליך את היפוכה, בניסוח שאפיון מרכזי בנרקסיזם הוא היעדר סקרנות. אני חושד שפסיכותרפיסטים פסיכואנליטיים

15/17

עשויים להיות מכווננים לכך במיוחד שכן הסקרנות היא מרכיב חיוני כל כך בעבודה שלנו, והכלי שדרכו אנו יכולים להביע את ההשקעה שלנו ביחסינו עם המטופלים שלנו. כדי באמת לרצות לדעת על השני, כדי לשאוף להיות פתוח לחלוטין למציאות של האחר כפי שהוא, לא כפי שאנו רוצים שהוא יהיה, (הסקרנות) היא הדרך העיקרית שבה אנו מסוגלים להביע את אהבתנו האנליטית, אם כי אני חושד שפישר לא היה אומר זאת ויתכן מאוד שהעלה גבות משועשעות על השימוש שלי במונח "אהבה". בכל מקרה, ההצעה שלי היא כי מאחר ובהיותנו פסיכותרפיסטים, אנחנו מלאי מוטיבציה להכיר וללמוד על המטופלים שלנו, וכאשר אנו עובדים עם זוגות, אנו מבחינים בקלות כאשר שותפים חסרים את העניין הזה ומתנהגים כאילו הם כבר יודעים כל מה שיש לדעת על האחר.

אלמנט שלישי בניסוחו של פישר הוא הרעיון שלקבל את הקיום העצמאי של האחר משמעו לקבל את (עובדת) החופש שלו, לא רק להיות כפי שהוא, אלא לפעול על פי רצונו האישי. האחר הוא 'מרכז פעולה עצמאי' ובסופו של דבר זה אומר שיש לו את החופש לעזוב, כמו גם להישאר. אם ניתן לשאת זאת, זה הפך לאחד המתנות הגדולות של האהבה - כי השני בוחר להיות איתנו מתוך תחושת החופש שלו. עם זאת, כאשר איום הנטישה הנוכח-תמיד הוא גדול מדי, החופש הזה לא יכול להיות נסבל ושותפים מייסדים שורה של אסטרטגיות לשלוט, להחזיק, לתבוע מהאחר גם אם זה במופע של ריצוי או סיפוק. בהקשר זה, ציטטתי את הצהרתו של פישר כי הנרקסיזם עשוי "לקבל את הצורה של פנטזית מיזוג של שני אנשים, או של פנטזית בידוד מוחלט של הפרט, כתוצאה מתפיסת הנפרדות כנטישה. עם זאת, ההצעה שלי כי זה מרמז כי מיזוג ובידוד הן אשליות שומטת את ההבחנה בין "פנטזיה", כייצוג לא-מודע של מצב נפשי ו"פנטזיה" כפיסת דמיון מודעת פחות או יותר. אם הצהרתו של פישר מבוטאת ללא מושג הפנטזיה הלא-מודעת, אולי הוא התייחס לכמיהה עקשנית למיזוג או לאימה של טרור הבידוד. ברור כי מצבים רגשיים כאלה אינם ניתנים לתיאור כאשליות אף על פי שהם לא יתממשו בפועל. לעומת זאת, המצב של אשליות נרקסיסטית -אני מרחיב את התיאור- היא הגנה מפני מצבים רגשיים כאלה, והיא מאופיינת בהעדר תחושה עמוקה, לעתים קרובות בולטת, בהעברה הנגדית

- 39 -

על ידי היעדר התגובה הרגשית של המטפל לתחושתו המוכרת של המטופל. היסוד הנרקסיסטי הוא ההתעקשות שהמטפל (או השותף) יחלוק את השקפתו של המטופל על הדברים ויבטל כל אפשרות אחרת. באופן בלתי נמנע, הדעות משתנות עם הזמן, ובזמן שאין שום דבר שהייתי משנה בתיאור הקליני, לא הייתי מתאר עכשיו "אנטי-קשר" כ"סלידה פנימית כלפי אחרים". שינוי זה ניכר כבר בפסקה הלפני אחרונה של (המאמר נכתב במקור בשנת 2000) המאמר שהוספתי למהדורה ב-2005. שם אני מכשיר את הרעיון של משהו "טבוע" על ידי הצעה כי אנטי-קשר היא הגנה. כיום, הייתי מפנה את תשומת הלב למחקר (Beebe & Lachmann, 2003)

בפסיכולוגיה התפתחותית המציג את הפרטים של ויסות אינטראקטיבי מוקדם בין האם התינוק. מחקר זה המשתמש בניתוח בוידאו של אינטראקציה אם-תינוק פנים אל פנים מראה לנו הרבה יותר פרטים עדינים ומרומזים של הקשר המוקדם ביותר מאשר היה ידוע כאשר תיאוריות פסיכואנליטיות נוסחו במקור. אחת הדרכים שבהן תינוקות מווסתים את האינטראקציה עם נותני הטיפול שלהם היא על ידי שבירת המבט והפניית הראש כשהם מגורים יתר על המידה. זה יכול להוביל דפוס המכונה

16/17

"מרדף והתחמקות", דפוס יחסים המתרחש כאשר אימהות אינן מסוגלות לסבול את שבירת המבט ו"רודפות" את התינוק, ובכך יוזמות דפוס של "התחמקות" בתינוק.

(Beebe & Stern, 1977; עמ' 389, Beebe & Lachmann, 2003)

זה מזכיר מאוד את המושג "רגולציה מרחוק" (ויסות/הסדר?) בטיפול הזוגי והמשפחתי - דפוס אופייני שנמצא בזוגות שבהם אחד נסוג - השני רודף.

(Byng-Hall & Campbell, 1981)

קל לראות כיצד דפוס זה עשוי להוות את "מודל העבודה הפנימי" של מי שפוגע ושולט ויש לחמוק ממנו, ומכאן ייזום דפוס של "אנטי-קשר". זה היה ברור אצל ביאטריס וברנרד, כאשר ביאטריס היתה מפנה את מבטה מפעם לפעם מברנרד, ובמקרה אחד לפחות יצאה מהחדר. מעניין אם כן, אם ההתרחקות היתה

ביטוי של זעם שכוון להתקפה, או ליתר דיוק, ניסיון להסדיר את הזעם על ידי נסיגה מהפרעה של ברנרד. באופן דומה, תגובה אימהית נמנעת עלולה לגרום לניסיונות נואשים יותר ויותר לערב את האחר, מה שמסביר לפחות חלק מהתנהגותו של ברנרד. מודלים מערכתיים אלה מדגישים את שיתוף הפעולה של התייחסות דיאדית: פנטזיות משותפות עשויות להיחשב כתוצר של אינטראקציה ולא באמצעות כוחות (BCPSG, 2007) דיחפיים.

מכאן משתמע שהשפעתו של המטפל מתרחשת ברובה באמצעות הגדלת האינטראקציה המשותפת, כדי לכלול משתתף שלישי, שמתייחס בצורה שונה מאוד, באמצעות התוכן הפרשני של התערבויות המטפל. אף על פי כן, פרשנויות נובעות מתוך עמדת הסקרנות שלו

- 40 -

והדאגה שלו לאמת: מעניין לשער את התהוות המופעים הללו ברמת המיקרו של התייחסות דיאדית, במחווה, בטון, הבעת פנים. אולי זה יכול להיות אפשרות פורה למחקר בטיפול זוגי?